

LA PEÇA DEL MES

JULIOL 2016

RELOTGE DOMÈSTIC CATALÀ

museu.arenysdemar.cat
museu@arenysdemar.cat
Tel. +34 93 792 44 44

MUSEU MARÈS DE LA PUNTA
c. de l'Església, 43
08350 Arenys de Mar

MUSEU MOLLFULLEDA DE MINERALOGIA
c. de l'Església 37-39
08350 Arenys de Mar

RELOTGE DOMÈSTIC CATALÀ

La peça del mes és un rellotge domèstic produït a Arenys de Munt en el taller de la família Roca, nissaga de cinc generacions de rellotgers procedents de Juneda que van iniciar la producció de rellotges domèstics a Arenys de Munt i que, a finals del segle XVIII, coincidint amb una època d'important expansió econòmica a la vila veïna, van ampliar el seu negoci obrint un taller a Arenys de Mar.

L'origen dels rellotges domèstics catalans cal buscar-lo en alguns rellotgers que feien rellotges de campanar i que es van atrevir a

reduir-ne la mida per tal de poder-los tenir a les cases. Aquesta activitat s'inicia al segle XVII però creix durant el segle XVIII; la primera data gravada que s'ha trobat en un rellotge domèstic és la de 1721, i és en un rellotge fet a Mataró signat per Josep Balí.

Aquests rellotges es van produir a diferents tallers de Catalunya (de moment hi ha documentats rellotges procedents d'Arenys de Munt, Barcelona, Centelles, Gironella, Igualada, Manresa, Mataró, Moià, Olot, Sant Joan de les Abadesses, Terrassa i Vic). L'època de

Rellotge domèstic català.
Museu d'Arenys de Mar
Núm. reg. 2743.
Foto: Mercè Loire

més producció de rellotges domèstics va ser entre les guerres de Successió i del Francès, etapa que coincidirà amb una època d'expansió econòmica i de desenvolupament de les indústries manufactureres. Després de la Guerra del Francès, a partir de 1814 entren a Catalunya rellotges procedents de França i d'Alemanya a millor preu, cosa que fa que la feina dels manufacturers catalans vagi a la baixa. Tots els tallers catalans documentats van acabar tancant les portes durant els primers anys del segle XIX.¹

Del taller de la família Roca se'n coneixen 33 exemplars. És un dels tallers dels quals se'n conserven més exemplars, només per darrere de Mojà, del qual se'n coneixen 46, i molt lluny dels 18 de Sant Joan de les Abadesses.²

D'aquests 33, quatre són al Museu d'Arenys de Mar: el que us presentem, que és el més antic de tots, de l'any 1775, signat per Francesc Roca; un altre de 1782, signat també per Francesc Roca; i dos més sense datar: un de signat per Feliu Roca i un darrer que porta només la inscripció "Catalunya / Arenys" i que

és el que es pot veure a la sala dedicada a la història d'Arenys de Mar al mateix Museu. Tres més són de l'Ajuntament d'Arenys de Munt i la resta pertanyen a col·leccions particulars o bé a museus o col·leccions destacades com per exemple al Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.

Els tres d'Arenys de Munt no tenen data i estan signats un per Francesc Roca, un altre per Feliu Roca i un darrer per Genís Pou. Aquest darrer, tot i no pertànyer a la família Roca, porta la inscripció "Catalunya / Genís Pou / Arenys" i és pràcticament idèntic als signats per la família Roca, per tant sembla que aquest rellotge hauria sortit del mateix taller. En un estudi anterior ja no vam trobar dades d'aquest personatge ni en els llibres de la confraria de menestrals d'Arenys de Munt i de Mar, ni en els llibres de baptismes, casaments i defuncions de les dues parròquies³, fet que ens portaria a pensar que aquest Genís Pou és poc probable que fos d'Arenys i que potser estava en el taller dels Roca treballant o aprenent l'ofici de rellotger.

Rellotge Domèstic de Francesc Roca

Número de registre 2743 / Datació: 1775

Rellotge domèstic de paret del segle XVIII elaborat artesanalment a Arenys de Munt en ferro forjat, fosa de llautó i peltre⁴. Pensat en un principi per anar en una caixa de fusta o encastat a la paret. Les seves mides són 31 x 20 x 19 centímetres. El disc de les hores és de peltre

i té gravades les hores en xifres romanes i les divisions dels quarts, té només una sola busca que serveix tant per assenyalar les hores com els minuts. No conserva el joc de campanes, ni les cordes, ni el pèndol.

Mecanisme de rellotge domèstic català.
Museu d'Arenys de Mar
Foto: Txeni Gil

1 • <https://xaviervalls.wordpress.com/2010/10/05/el-rellotge-al-llarg-del-temps/>

2 • XARRIE, Jaume i FARRE, Eduard: *El rellotge català*. Editorial Efadós. Col·lecció Patrimoni per descobrir. El Papiol. 2008

3 • PONS i GURI, Josep M. i RODRÍGUEZ FITA, Montserrat: *Una antiga rellotgeria Arenyenca. Arenys d'Amunt 1742-1837, Arenys de Mar 1799-1837*. Arenys de Mar. 2002. Pàg. 13.

4 • aliatge fet d'estany, coure, antimoni i plom.

Esfera indicant la data i el nom del rellotger. / Detalls decoratius del rellotge domèstic català.
 Museu d'Arenys de Mar
 Foto: Txeni Gil

A sobre l'esfera de les hores, en un frontó arrodonit, hi ha clavat un disc on es pot llegir "any 1775 / Catalunya / Arenys / Franch. Roca". La part ornamental a les quatre cantonades de l'esfera de les hores i als dos costats del cercle del frontó està feta a base de peces de llautó amb decoració vegetal i a més, les quatre peces que envolten l'esfera de les hores, tenen quatre cares, una a cadascuna de les cantonades. I les dues peces del costat del frontó presenten també dues cares, però en aquest cas de perfil. Aquestes peces són idèntiques a les d'altres rellotges fets, durant la mateixa època, en el mateix taller. I també tenen una decoració idèntica als de la família Roca alguns altres rellotges fets en altres tallers, com per exemple a Centelles, Igualada, Moià o Barcelona, fet que ens fa pensar que aquestes peces decoratives no es feien en el mateix taller sinó que es compraven i després es col·locaven als rellotges⁵.

Aquest rellotge el va pagar Joaquim Arquer Cladellas a un antiquari de Barcelona i el va donar al Museu Municipal d'Arenys de Mar. És el més antic dels rellotges conservats elaborats per la nissaga dels Roca juntament amb un altre exemplar, també del 1775, conservat a la Col·lecció Pàmies de Reus, i com ja he dit és el més antic dels quatre que té el Museu d'Arenys de Mar.

5 · PONS i GURI, Josep M. i RODRÍGUEZ FITA, Montserrat: *Una antiga rellotgeria Arenyenca. Arenys d'Amunt 1742-1837, Arenys de Mar 1799-1837*. Arenys de Mar. 2002

Els Roca Rellotgers

La família Roca van ser cinc generacions de rellotgers originaris de Juneda, a la comarca de les Garrigues, però establerts a Arenys de Munt des de principis del segle XVIII i que a finals del mateix segle van ampliar el seu negoci a la veïna vila d'Arenys de Mar.

La nissaga s'inicia amb **Josep Roca i Santandreu**, nascut, com hem dit, a Juneda l'any 1690 però ja establert a Arenys de Munt el 1715, any que es casa amb Teresa Catà d'Arenys de Munt.⁶

Establert i casat a Arenys de Munt sembla que les coses li comencen a anar bé, ja que l'any 1719 compra a Francesc Bellsollet un cós i mig de terra per edificar, al carrer Sant Martí, a la banda de llevant de la Riera.⁷ En el document de venda, ja no apareix com a manyà sinó com a rellotger, i també apareix com a rellotger en el registre del gremi de menestrals d'Arenys de Munt, i com a tal rep de l'Ajuntament l'encàrrec de dur a terme el manteniment del rellotge públic de la vila.⁸

Amb Teresa Catà va tenir quatre fills: Feliu, Francesc, Maria i Antònia. Josep Roca va morir l'any 1774,⁹ però ja des del 1745 Feliu es va fer càrrec del negoci familiar.

L'altre fill, Francesc, es va casar amb Antònia Novell de Santa Maria de Palautordera on s'instal·laren i on Francesc va exercir l'ofici familiar. Les dues noies es van casar amb dos joves d'Arenys de Munt; Maria amb Josep Soler i Antònia amb Miquel Segrà.

Així doncs, l'hereu, **Feliu Roca i Catà**, va ser el que va seguir amb el negoci a Arenys de Munt. Havia nascut l'any 1720¹⁰ i el 1745 es va casar amb Esperança Tolrà de Vilassar de Dalt¹¹. Feliu Roca va participar de la vida pública del poble; va ser claviari del gremi de menestrals de Sant Joan¹² i el 1777 va ser nomenat batlle d'Arenys de Munt per Bonaventura de Jalpí, tot

i que aquest nomenament no va ser reconegut per els regidors de la vila.¹³

El matrimoni Roca-Tolrà va tenir tres fills mascles: Francesc, Josep i el petit anomenat també Feliu, com el pare. El fill gran, **Francesc Roca i Tolrà**, serà el que heretarà el negoci familiar. Aquest es va casar amb Teresa Fontrodona de Caldes d'Estrac¹⁴ i el 1772 va néixer el seu primer fill, que va ser batejat com a *Francesc, Feliu i Josep*,¹⁵ però el van anomenar sempre amb el segon nom, Feliu. A més d'aquest Feliu, van tenir tres noies més: Martí, Josep i Pere, i dues noies: Teresa i Antònia.

Francesc Roca és l'autor de la peça del mes i és també el membre de la nissaga de rellotgers arenyencs de qui es conserven més exemplars signats.

Amb Francesc Roca i Tolrà el negoci va endavant i coincideix amb una època d'expansió de la vila veïna, Arenys de Mar, que en pocs anys va passar de poc més de 1.000 habitants a superar els 4.000 a finals del segle XVIII.¹⁶

Aprofitant aquestes circumstàncies Francesc Roca ampliarà el negoci comprant un cós i mig de terra al carrer de la Bomba d'Arenys de Mar.¹⁷ Ell continua vivint a Arenys de Munt, però l'any 1800 instal·la al seu fill Josep al capdavant del negoci d'Arenys de Mar, mentre que el fill gran, Feliu, quedarà al capdavant del negoci a Arenys de Munt.

Josep Roca i Fontrodona, paga com a rellotger en els llibres de cadastre d'Arenys de Mar des de l'any 1800 i a partir de l'any 1807, que és quan mort el pare,¹⁸ Josep Roca paga per indústria, mentre que el seu germà Feliu, l'hereu, apareix com a propietari.

6 · En els capítols matrimonials signats davant de notari consta ja com a “manyà, habitant en la vila de Sant Martí de Arenys”. 15 d'abril de 1715. Arxiu Històric Fidel Fita (AHFF); f. Not. Canet. B. Nualart, 108, foli 218.

7 · 22 de setembre de 1719. AHFF, f. Not. Arenys. J. Arquer, 271, foli 77.

8 · 1 de juliol de 1742. AHFF, f. Not. Arenys. C. Arquer, 326, foli 33v.

9 · 8 d'octubre de 1774. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt (APA), Òbits, 125, foli 158v.

10 · 20 d'octubre de 1720. APA, Baptismes, 114, foli 109.

11 · 14 de febrer de 1745. APA, Matrimonis, 4, foli 520v.

12 · APA, Llibre de la Confraria de St. Joan, foli 160.

13 · FORN i SALVÀ, FRANCESC, *Petita Història d'Arenys de Munt*. Arenys de Mar, 1999. Pàg. 94.

14 · 3 de juliol de 1768. APA, Matrimonis, 4, foli 129.

15 · 2 d'agost de 1772. APA, Baptismes, 119, foli 97v.

16 · Després de la Guerra de Successió, comença una època dura, de forta repressió política i cultural i caracteritzada també per fortes contribucions econòmiques, com el cadastre i els estancs de la sal i el paper. Però tot i això, aquesta recessió no va durar gaire temps i Arenys de Mar és un clar exemple de recuperació econòmica al darrer terç del segle XVIII, amb una gran activitat que es va desenvolupar en sectors com la vinya i la indústria tèxtil i de les puntes, però sobretot del sector relacionat amb l'activitat marítima. Aquesta recuperació es veu molt clara si s'observa el creixement extraordinari de la població que va passar de 1.245 habitants l'any 1717, a superar els 4.000 habitants només 70 anys més tard.

17 · 6 de març de 1791. AHFF, f. Not. Arenys, *Mora Fontanals*, 1155, foli 132.

18 · 14 de gener de 1807. APA, Òbits, 6, foli 86.

Feliu Roca i Fontrodona, l'hereu, es casarà amb Antònia Cabot, de Llavaneres, amb qui tindrà tres fills: Josep, M. Ventura i Teresa. Aquest doncs, heretarà les propietats familiars, incloent la casa del carrer de la Bomba i a més ampliarà el patrimoni amb la compra de quatre

cases més a la Riera d'Arenys de Mar, a la banda de llevant.¹⁹ A partir de 1820 el seu germà Josep ja no apareix en els llibres del cadastre i a partir de 1824 ja no hi figura el taller del carrer de la Bomba, tot i que Feliu Roca continua pagant com a rellotger a Arenys de Mar fins a l'any 1837. A més d'augmentar el patrimoni amb la compra de les cases d'Arenys de Mar va continuar ampliant-lo amb la compra de diverses propietats també a Arenys de Munt.

Durant la 1a Guerra Carlina, tot i la seva avançada edat, va ser capturat per anar a favor dels carlins, però justament per aquest motiu, la seva avançada edat, no va ser fet presoner i va ser tornat a casa seva a canvi d'una multa de 50 ducats.²⁰

El seu hereu, **Josep Roca i Cabot**, va ser l'últim rellotger de la família, tot i que gràcies a les nombroses propietats que va heretar, va viure més de les rendes que de la indústria. Es va casar amb Antònia Bellsoll de la Torre,²¹ amb qui va tenir un fill també anomenat Josep, que ja no va fer de rellotger i que va morir solter i sense descendència a Arenys de Munt el 6 de novembre de 1908.

Montserrat Rodríguez Fita
Historiadora

BIBLIOGRAFIA

FARRÉ OLIVÉ, Eduard: "Relojería catalana del siglo XVIII". *Arte y Hora*, núm. 120H3. Setembre-octubre de 1996. Pàg. 6-11.

FARRÉ OLIVÉ, Eduard: *Temps i Rellotges*. Ed. Fundació Caixa de Pensions. Barcelona 1985.

PONS i GURI, Josep M. i RODRÍGUEZ FITA, Montserrat: *Una antiga rellotgeria arenyenca. Arenys d'Amunt 1742-1837, Arenys de Mar 1799-1837*. Arenys de Mar. 2002

XARRIE, Jaume i FARRÉ, Eduard: *El rellotge Català*. Editorial Efadós. Col·lecció Patrimoni per descobrir. El Papiol. 2008

XARRIE, Jaume: "Els antics rellotges domèstics catalans", *Serra d'Or*, núm. 469 (gener 1999).

<https://xaviervalls.wordpress.com/2010/10/05/el-rellotge-al-llarg-del-temps/>

<http://www.raco.cat/index.php/ButlletiRACBASJ/article/viewFile/219445/329659>

¹⁹ · 1818. AHFF, mun. Ms. 809.

²⁰ · 20 de juny de 1834. Arxiu Municipal d'Arenys de Munt. Deliberacions, 1B. Foli 52v-53.

²¹ · 31 de desembre de 1823. APA Matrimonis 5, foli 106. Aquí, en el registre matrimonial, hi apareix com a "jove bisendat rellotger, fill legítim de Dn. Feliu Roca, també bisendat y rellotger".